

Володимир Котковський

голова адміністрації Дзержинського району Харківської міської ради, к.держ.упр.

БАГАТОРІВНЕВЕ УПРАВЛІННЯ ЯК МЕХАНІЗМ РОЗРОБКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Розглянуто основні аспекти концепції багаторівневого управління, проаналізовано типи багаторівневого управління.
Ключові слова: багаторівневе управління, концепція, мобілізація, політичні актори.

Volodymyr Kotkovsky

MULTI-LEVEL GOVERNANCE AS A MECHANISM OF PUBLIC POLICY DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION

Problem setting. The participation of local authorities in public policy development and implementation in various areas requires not only the practical steps and adoption of necessary legal acts, but also a certain conceptual framework. One of the key elements of such base can be multilevel governance concept.

Recent research and publication analysis. Research on multi-level governance is suggested in the works of such scholars such as J. Bukowski, L. Hugh, G. Marks, S. Piattoni, C. Skelcher.

Paper objective. The article analyzes the use of multi-level governance as a mechanism of public policy development and implementation.

Paper main body. The essence of multi-level governance (MLG) consists in its drawing attention to three novel developments of contemporary political life. Political mobilization occurs as much within institutional boundaries and through conventional procedures as across these boundaries and outside these procedures. Policy-making no longer separates neatly policy-makers from policy-receivers, nor does it distinguish between public and private actors, but rather needs to enlist all types of actors in all types of roles throughout the policy process. The polity addressed by political mobilization and producing policy decisions are less and less understandable as fixed and established, as institutions are constantly adjusted and procedures are constantly tinkered with by the decision-making processes themselves. Changes, in other words, are taking place at all levels of analysis: politics, policy and polity. Multi-level governance must contain, at least implicitly, a general proposition concerning the interrelations among these three sets of changes.

The reflection on MLG spans by now at least twenty years, since the article by Gary Marks where it was first proposed as a useful concept to understand some of the decision-making dynamics within the European Union. Until then, the field of EU studies had been dominated by the theories of neo-functionalism and inter-governmentalism which purported to explain not only how the European Union had come about, but also how it functioned. It was generally assumed that the same forces which explained the creation and evolution of the European Union would also explain its functioning: whether the fundamental unit of analysis were states defending and promoting their national interests in an inter-governmental arena or they were rather market forces which inevitably attracted individuals, groups and firms towards the supranational level, the forces of integration explained also the functioning of the integrated entity.

Marks and Hooghe elaborated two ideal-types of MLG, Type I and Type II, in an attempt to define the theoretical space within which the empirical instances of inter-governmental relations, that were emerging for example in cohesion policy, could be inscribed. Their goal was to theorize the emergence of new patterns of relations between different levels of government that had traditionally been conceived as hierarchically ordered and that were now challenging or bypassing these established relations without, however, completely superseding them.

Type I MLG resembles more conventional federal systems, which establish a stable division of labour between a limited number of levels of government with general jurisdiction over a given territory or a given set of issues and mutually exclusive membership. Type II MLG, for the moment still lacking a well-identified «real-life» referent, appears as an anarchical, fluctuating superimposition of single purpose jurisdictions with overlapping memberships. In an attempt to derive theoretically typical modes of action from different governance systems, Marks and Hooghe stated that different types of mobilization could be associated with these two MLG ideal-types: a «voice» type of action in Type I MLG systems and an «exit» type of action in Type II MLG systems, as one would logically expect from, respectively, actors trapped in fairly stable and ordered systems of governance and actors free to move easily across numerous and unconnected systems of governance, respectively. Relational integrity is more complicated for Type II than Type I governance.

Type I governance, in practice, is nothing less than the conventional nation-state. Type I bodies are constructed, discursively in terms of their formal authority, as the government for that community of citizens. The body is embedded in a political process that makes it the focus of the expression and allocation of community values. There is an infrastructure of democratic rule by elected representatives that provides symbolic and substantive means for securing legitimacy, consensus and accountability. Type II bodies, by contract, have properties that lead to weak democratic anchorage.

So, while the conceptual dichotomy between Type I and Type II governance is clear, it is less simple to devise concrete modes of boundary regulation (processes) and less easy to build institutions for their regulation and adjudication (structures).

Conclusions of the research. To summarize we should notice that multi-level governance is a wide set of measures of coordination and negotiation between the formally independent but functionally dependent on each other actors that are in complex and constantly changing relationships with each other. At the same time the concept of multilevel governance is devoted to political mobilization, public policy development and changes in polity, therefore, any theoretical consideration is a part of these three aspects.

Keywords: multi-level governance, concept, mobilization, political actors.

Владимир Котковский

МНОГОУРОВНЕВОЕ УПРАВЛЕНИЕ КАК МЕХАНИЗМ РАЗРАБОТКИ И РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ

Рассмотрены основные аспекты концепции многоуровневого управления, проанализированы типы многоуровневого управления.

Ключевые слова: многоуровневое управление, концепция, мобилизация, политические актеры.

Постановка проблеми

Участь місцевих органів влади у формуванні й реалізації державної політики в різних сферах вимагає не лише практичних кроків і прийняття необхідних нормативно-правових актів (чи зміни вже існуючих), але і певної концептуальної бази. Одним з основних елементів такої бази може бути концепція багаторівневого управління.

Багаторівневе управління може бути визначене як механізм ухвалення взаємопов'язаних рішень, який залучає багатьох, в інших обставинах політично незалежних, акторів (державних і недержавних) на різних рівнях територіальної агрегації у відносно безперервні процеси переговорів і реалізації рішень; цей механізм не припускає наявності у акторів виняткових політичних компетенцій і незмінної ієрархії політичної влади на будь-якому з рівнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження щодо багаторівневого управління викладені в роботах таких вчених, як Дж. Буковскі, Г. Маркс, С. П'яттоні, К. Скелчер, Л. Хуг та ін.

Проаналізувати особливості концепції багаторівневого управління.

Як показує досвід практичної реалізації багаторівневого управління, воно стало тією новою концепцією, яка дозволила істотно підвищити результативність державної і місцевої політики в багатьох країнах. За своєю сутністю багаторівневе управління пов'язане з трьома новаціями сучасного політичного життя. По-перше, з тим, що політична мобілізація відбувається як у рамках інституціональних меж і умовних процедур, так і поза цими рамками.

По-друге, з тим, що розробка державної політики більше не має на увазі чіткого розподілу на тих, хто реалізує її, і на тих, на кого вона спрямована (тобто на суб'єкт і об'єкт), що призводить до необхідності залучення до політичного процесу різних акторів як з публічного, так приватного і третього сектора. По-третє, з тим, що державний устрій усе меншою мірою розглядається як щось стале і незмінне, оскільки його інститути і процедури постійно коригуються і змінюються.

З точки зору практики публічного управління це означає наступне:

- коли масштаби політичної (економічної) діяльності змінюються (в нашому випадку, від національного рівня до субнаціонального або наднаціонального), з тими акторами, які мобілізуються на цих рівнях, відбуваються якісні зміни;
- актори приватного і третього сектору можуть отримувати публічні функції, тоді як органи публічної влади можуть діяти як приватні суб'єкти і суб'єкти третього сектору; таким чином відбувається розмивання дихотомії «публічний – непублічний»;

- також розмивання дихотомії спостерігається в парах «субнаціональний – національний» і «національний – наднаціональний», що є невід'ємною частиною перевизначення існуючого інституціонального порядку;
- ці зміни відбуваються не самі по собі, а через бажання різних акторів діяти поза сталими рамками інституціонального порядку для зміцнення свого становища і досягнення певної мети;
- якщо зміни, що відбуваються, є (стають) легітимними, то з часом вони отримують необхідне правове обґрунтування.

Розуміння сутності й змісту багаторівневого управління неможливе без історичного аналізу розвитку цієї концепції. Початок концепції багаторівневого управління був покладений близько двадцяти років тому в статті Г. Маркса [3], де він уперше запропонував її як основу розуміння деяких змін в динаміці ухвалення рішень в Європейському Союзі (ЄС). Доти у сфері досліджень ЄС, грубо кажучи, домінували дві теорії – неофункціоналізму та інтерговерменталізму, покликани пояснити не лише те, як виник ЄС, але і те, як він функціонує. Загальноприйнятною серед дослідників була думка, що тими силами, якими пояснювалося створення і розвиток ЄС, можна було б також пояснити і його функціонування, відповівши на питання: чи є вони тут основною одиницею аналізу держави, що захищають і просувають свої національні інтереси на міждержавній арені, або ринкові сили, які, у свою чергу, впливають на індивідів, групи, організації і цілі країни, виводячи їх на наднаціональний рівень інтеграції.

Г. Маркс поставив під сумнів подібний біполярний погляд на європейську інтеграцію і підкреслив відсутність уваги в обох теоріях до «живих» акторів. У теорії інтерговерменталізму актори знаходилися в пастці своїх інституціональних ролей і завжди діяли на користь інститутів, які вони представляли. У теорії неофункціоналізму актори були рухомі лише потужними економічними й соціальними силами ринку. Маркс же, запропонувавши концепцію багаторівневого управління, звернув увагу на ті моменти, які не розглядалися і не сприймалися у рамках цих теорій: на погляди, бажання й інтереси реальних акторів, які, на його думку, є головною рушійною силою на усіх рівнях вироблення політики.

На практиці вперше концепція багаторівневого управління була застосована у сфері політики інтеграції ЄС, оскільки в ній найчіткіше спостерігалися зміни в динаміці політичної мобілізації і моделі ухвалення рішень [2]. Трохи пізніше, наприкінці 1990-х років, були спроби застосувати її в інших сферах політики ЄС, таких як охорона довкілля, і відтоді ця концепція була позитивно сприйнята і узятя на озброєння багатьма

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Виклад основного матеріалу

Мета

дослідниками і практиками. Багато в чому це пояснюється тим, що Маркс хотів використовувати концепцію багаторівневого управління не лише для опису узгодження ухвалення рішень, але і для інших, ширших, процесів, пов'язаних з політичною і соціальною мобілізацією в загальнішому сенсі.

Виходячи з цього, прибічники багаторівневого управління засумнівалися в провідній точці зору інтерговерменталізму, що недержавні інтереси можуть враховуватися при формуванні політики ЄС тільки через державних представників, тобто що відсутня можливість протистояти «сторожовій» функції центральної влади. У ліберальному інтерговерменталізмі ця функція заснована на трьох твердженнях:

1) центральні органи влади можуть ефективно розв'язувати проблеми у відносинах центру і периферії і, отже, вирішувати, яким субнаціональним утворенням може бути дано право представляти себе як носіїв законних інтересів у політичному процесі ЄС;

2) центральні органи влади можуть вирішувати проблеми у відносинах між державою і суспільством, при цьому маючи право вибирати певні соціальні групи як законних носіїв приватних або колективних інтересів;

3) центральні органи влади можуть розв'язувати проблеми, що виникають на рівні взаємодії «національний – наднаціональний», і таким чином функціонувати як єдиний законний захисник національних інтересів, незалежно від їх характеру.

Разом з цим основні дебати у сфері регіональної політики або політики інтеграції велися навколо бажання і можливостей субнаціональних органів влади зробити свій внесок до проведення політичного курсу без контролю з боку центральних урядів. В той же час, формальна і неформальна участь субнаціональних органів влади в Європейській регіональній політиці дала їм додатковий аргумент в боротьбі зі своїми центральними урядами за делегування більшої кількості повноважень і надію на більшу незалежність, яка потім утілилась в реальність [1]. Залучення регіонального рівня до структурної політики також суттєво вплинуло на державний устрій в ЄС: якщо регіони вважалися важливими для успіху структурної політики, то в тих державах, в яких був відсутній «третій» рівень, він став з'являтися.

Маркс і його колеги [11], говорячи про «багаторівневий» компонент своєї концепції, звернули увагу на здатність субнаціональних органів влади самостійно виходити на міжнародний рівень, минувши рівень відносин «центр – периферія». Також вони стверджували, що політичне життя в ЄС протікає не лише на національному і наднаціональному рівні (як стверджується в дворівневій моделі, описаній, наприклад, Путнамом [12], якій віддається перевага послідовниками ліберального інтерговерменталізму), але і на інших рівнях, які також мають істотне значення.

Відправною точкою в багаторівневому управлінні є наявність частково співпадаючих компетенцій на декількох рівнях публічного управління і взаємодія політичних акторів на цих рівнях. Замість двох рівнів взаємодії, про які говорять державні центристи, теоретики багаторівневого управління пропонують використовувати набір всеосяжних багаторівневих політичних мереж. У багаторівневому управлінні передбачається, що актори беруть участь в різних політичних мережах, і це може

притягнути субнаціональних акторів (групи з певними інтересами і місцеві органи влади), що мають справу безпосередньо з наднаціональними акторами [11].

У спробах конкретизувати потенціал теорії багаторівневого управління Маркс використовував роботи Л. Хуг, яка протягом досить довгого часу проводила дослідження регіональної мобілізації [6;7], а також багато інших дослідницьких робіт, зокрема, присвячених регіональному і місцевому націоналізму (див., напр., [9]). Перетворення, що відбувалися на рівні ЄС і визначені, як здавалося, лише міжінституціональними змінами у рамках ЄС, були деякою мірою схожі на зміни, що мали коріння в регіональній мобілізації і були зовнішніми по відношенню до ЄС (але внутрішніми для держав-членів).

Більше того, у своїй роботі Маркс і його колеги [11] звертають увагу на те, що і неурядові організації, впливаючи на повсякденне політичне життя ЄС, втручаються в стосунки між державою і суспільством. Таким чином, їхні ідеї були об'єднані з ідеями нових транснаціональних соціальних рухів і посилення політичної конкуренції в Європі, заснованих на пост-матеріалістичних цінностях, що набули поширення в 1960-1970-х рр.

У літературних джерелах, де описуються процеси, що реально відбуваються в ЄС, і обговорюється модель «ЄС з регіонами», часто зустрічається думка, що найбільш успішні в просуванні своїх інтересів регіони досягли результату за допомогою своїх національних урядів [8]. Незважаючи на це, багаторівневе управління ґрунтується на перегляді сталих процесів та ієрархій, а також побудові нових конфігурацій повноважень і компетенцій.

«Актороцентризм» у багаторівневому управлінні показує, як різні рівні з'єднуються і зв'язуються воедино акторами, «рухомими» відносно вільно через традиційні рівні й сфери влади, одночасно залишаючись формально у рамках своїх повноважень. Це означає, що виникаючі нові процеси є не лише багаторівневими, але і багатоакторовими, тобто різні типи акторів зв'язують між собою різні рівні управління і таким чином формують політичні мережі.

Концепцію багаторівневого управління стали активно застосовувати в дослідженнях домовленостей з проведення політик ЄС і відносно функціонування ЄС в цілому. Зараз цей період в дослідженні ЄС зазвичай називають «пост-онтологічним» [15]: у пошуках відповіді на екзистенціальне (онтологічне) питання про те, які сили є рушійними в європейській інтеграції, і до якої політичної організації вони в результаті призведуть, науковці стали розбиратися в тому, як насправді відбувається процес ухвалення владних рішень в ЄС.

Також дослідники не могли не відреагувати на знакові події, що відбуваються в ЄС. Було завершено створення єдиного ринку й Економічного і Валютного союзу, тобто завершилася економічна інтеграція. ЄС став потужною структурою, що займалася правовим регулюванням, розподілом коштів, стимулюванням конкуренції. Дослідники описували його таким чином: «ще не держава, але вже щось більше, ніж просто міжнародна організація» [13], «держава, що займається регулюванням» [10], «цілісне утворення» [4]. Тобто ЄС став заціпати і регулювати більшість аспектів життя європейських громадян. І тому науковцям необхідно було знайти відповіді на багато запитань: Як прийма-

ються офіційні рішення? Хто насправді бере участь в процесі ухвалення рішень? Наскільки ефективним, відповідальним, демократичним є ЄС у виробленні свого роду державної політики?

Усі ці нові виміри європейської політики і публічного управління знайшли віддзеркалення в концепції багаторівневого управління і її трьох основних аспектах: політичній мобілізації, виробленні державної політики і державному устрої. Очевидним і необхідним став відхід від опису процесів здійснення політики і моделей політичної мобілізації до розробки концепцій, що описують те, яким чином повинна змінюватися структура окремих держав-членів ЄС і ЄС в цілому для забезпечення його ефективного функціонування.

Це призвело до пошуку рішень завдання формування політичного простору і аналізу таких питань, як реформування держав, вибір форми правління, визначення переваг і недоліків різних моделей державного управління і тому подібного. Як визнали самі теоретики багаторівневого управління, вони достатньою мірою не займалися побудовою висновків про те, як нові типи політичної мобілізації і державної політики впливали на державний устрій, тобто інституціональні структури, у відносинах «центр – периферія», «держава – суспільство» і «національний – наднаціональний».

Також вони не мали чіткого розуміння того, як ці зміни могли вплинути на державний устрій. Наслідуючи їхнє твердження, якщо повноваження центральних органів влади частково переходять як на наднаціональний, так і на субнаціональний рівень, то, за інших рівних умов, результатом цього повинна стати тісніша взаємодія між акторами на цих рівнях. Але, висловлюючи припущення, вони не визначали, чому і які конкретно актори повинні мобілізуватися [11].

У наступних дослідженнях, присвячених багаторівневому управлінню, все більше уваги стало приділятися процесу формування багаторівневого державного устрою і його передбачуваним особливостям. У багатьох відношеннях це означало повернення до первинних досліджень, присвячених онтологічним проблемам інтеграції. До цього моменту багато дослідників стали стверджувати, що багаторівневе управління відбивало процеси, які, завдяки повільному накопиченню політичних рішень і політичної мобілізації, перетворювали як політичну структуру ЄС, так і структуру окремих держав-членів ЄС.

Цей напрям досліджень має коріння в роботах науковців, які намагалися пояснити реальну політику, вивчаючи зміни в державному управлінні і в територіальній артикуляції національних держав. В зв'язку з цим можна згадати, наприклад, Р. Роудса, який у своїх роботах аналізував дезагрегацію державної і територіальної структури Британії, і Ф. Шарпфа, який досліджував агрегацію і координацію різних політичних переваг в Європі. Обидва дослідники, хоч і брали в дослідженнях за основу конкретні територіальні утворення, але як теоретичну основу розглядали концепцію багаторівневого управління. Таким чином, концепція багаторівневого управління збагачувалася як теоретичними, так і практичними результатами.

Маркс і Хуг в спробах визначити теоретичну конструкцію, в якій будувалися реальні міждержавні відносини, наприклад, у сфері політики інтеграції, розробили два ідеальні типи багаторівневого управління

– тип I і тип II [6]. У визначенні цих типів вони виходили з розвитку системи публічного управління і появи нових форм відносин між різними рівнями влади, які спочатку створювалися ієрархічно впорядкованими або вбудованими один в одного.

Як писали Маркс і Хуг, ідеальний тип I багаторівневого управління нагадує традиційну федеральну систему, яка встановлює стійкий розподіл повноважень між обмеженим числом рівнів влади на територіях, що знаходяться в підвідомчості органам влади і що мають властивість взаємовиключного членства. У свою чергу, ідеальний тип II, аналого якого важко знайти в традиційних політичних і державних системах, пов'язаний з вузькоспрямованою сферою повноважень, що змінюються, і поєднаним членством.

Описуючи різні концептуальні моделі дій акторів в різних системах управління, Маркс і Хуг стверджували, що різні типи мобілізації можуть бути пов'язані з цими двома ідеальними типами багаторівневого управління. Тип I має на увазі, що актори обмежені у рамках стабільної і впорядкованої системи публічного управління і можуть лише висловлювати своє бажання до певних дій. Тип II має на увазі вільний рух акторів по численних і часто незв'язаних рівнях і підсистемах публічного управління.

К. Скелчер в подальшому розвинув ідеї Маркса і Хуг, запропонувавши концептуальне пояснення того, яким чином системи управління розвивають «цілісність сфери повноважень». На думку Скелчера, тип I багаторівневого управління є «переважаючим способом управління в національних політичних системах» [14]. Крім того, в процесі державного будівництва затвердилась винятковість сфери повноважень національних центрів порівнянно з «потенційними національними центрами», що конкурують з ними, і це призвело до створення «ієрархічно впорядкованої системи багатofункціональних органів влади» [14].

Тип II багаторівневого управління, як правило, ефективний в тих випадках, коли є необхідність в спеціалізованому державному органі для вирішення проблем, які не в змозі вирішити структури першого типу, наприклад, на міжнародній арені або коли є певні функціональні проблеми в управлінні. Емпіричні дані показують, що тип II багаторівневого управління спостерігається в тих випадках, коли через відсутність гнучкості й адаптивності в системах публічного управління типу I відбувається «пробуксовка», іншими словами, коли основні державні структури й інституції не в змозі швидко відреагувати на проблеми, які відносяться до їх сфери повноважень [14].

Таким чином, можна стверджувати, що в сучасних державах управління типу II зазвичай співіснує з управлінням типу I і певним чином «вбудоване в нього», при цьому перетинаються і їх сфери повноважень, тому, за словами Скелчера, ми маємо справу з «поліцентричним управлінням».

В цьому випадку можуть виникати різні проблеми, пов'язані з цілісністю сфери повноважень (причому вони можуть виникнути як «згори», так і «знизу»), коли з метою підвищення ефективності вирішення політичних питань модифікується сфера повноважень органів, за ієрархією головних або підпорядкованих даному, без урахування сфери повноважень даного органу. Така ситуація супроводжується процесами інтеграції

або делегування повноважень. Або ж проблеми можуть виникати у тому разі, коли порушуються межі сфери повноважень одного органу іншим, що стоїть на такому ж рівні ієрархії. Така ситуація супроводжується процесами агрегації. У зв'язку з такими проблемами Скелчер зазначає: «порушення меж сфери повноважень істотно мотивує людей, що працюють у рамках цієї сфери, до перегляду існуючих моделей публічного управління» [14].

Публічні органи в моделі типу I є, з точки зору їх формальних повноважень, урядом для співтовариства громадян. Вони вбудовані в політичний процес, сфокусований на вираженні і розподілі суспільних цінностей. Існує інфраструктура демократичного правління обраними представниками, яка забезпечує символічні та матеріальні засоби для забезпечення законності, згоди і підзвітності. На відміну від цього публічні органи в моделі типу II більшою мірою базуються на укладанні суспільних домовленостей, маючи властивості, які призводять до «закріплення демократії» [14]. Таким чином, тоді як концептуальні відмінності між типом I і типом II зрозумілі та детально описані в літературі, менш зрозумілими залишаються конкретні засоби регулювання меж повноважень (процеси) і побудови інститутів для їх регулювання (структури).

Структури типу II багаторівневого управління мають як схожі механізми забезпечення законності, згоди і підзвітності зі структурами типу I, так і відмінні від нього. Оскільки ці структури існують у своєрідному «інституціональному вакуумі», вони повинні покладатися на силу міжособових стосунків для безперервного існування. Простіше кажучи, легітимність структур типу I багаторівневого управління походить від процедур, за допомогою яких регулюється їх функціонування (правила, ролі та норми), тоді як легітимність структур типу II залежить від їх ефективності, а також здатності і навичок управління ними. Очевидно, що це дві різні нормативні межі, та все ж ці два типи управління співіснують в сучасних демократіях і характеризують, зокрема, європейський державний устрій. Ці два типи управління співіснують в договірному порядку в умовах, коли новий інституціональний рівень (в даному випадку ЄС) намагається інституціоналізуватися в умовах, коли, як і раніше, домінують наявні інститути.

Узагальнюючи різні теоретичні підходи до трактування поняття багаторівневого управління, можна зазначити, що багаторівневе управління означає широкий комплекс заходів, множину систем координації і переговорів між формально незалежними, але функціонально залежними один від одного акторами, що перебувають в складних і таких, що постійно змінюються, відносинах один з одним. Це визначення, по суті, є «концепцією багаторівневості». В той же час концепція багаторівневого управління присвячена політичній мобілізації, розробці державної політики і змінам в державному устрої, отже, будь-який теоретичний розгляд відбувається у рамках саме цих трьох аспектів.

Рівні, які зв'язуються багаторівневим управлінням, слід розглядати як територіальні рівні (наднаціональний, національний, субнаціональний), кожен з яких функціонує у рамках власної сфери повноважень, визначеної виборцями, зацікавленими у виконанні певним рівнем конкретних функцій, закладених в сферу

його повноважень. Проблеми, що виникають на різних рівнях, мають об'єктивний (захист цілісності сфери повноважень) і суб'єктивний (забезпечення цілісності з точки зору законності, згоди і підзвітності) характер.

Подальших наукових досліджень потребують особливості реалізації концепції багаторівневого управління в країнах-членах ЄС.

Література.

1. Bourne, A., The Impact of European Integration on Regional Power // *Journal of Common Market Studies*. – 2003. – vol. 41(4). – PP. 597–620.
2. Bukowski, J., Piattoni S., Smyrl M., Between Europeanization and Local Societies: The Space for Territorial Governance [Текст]. – Lanham: Rowman & Littlefield, 2003. – 272 p.
3. Cafruny, A., Rosenthal, G., The State of the European Community [Текст]. – New York: Lynne Rienner, 1992. – PP. 391–410.
4. Fabbrini, S., Compound Democracies. Why the United States and Europe Are Becoming Similar [Текст]. – Oxford: Oxford University Press, 2007.
5. Hooghe, L., Cohesion Policy and European Integration. Building Multi-Level Governance [Текст]. – Oxford: Clarendon Press, 1996.
6. Hooghe, L., Marks G., Unraveling the Central State, but How? Types of Multi-Level Governance // *American Political Science Review*. – 2003. – vol. 97(2). – PP. 233–243.
7. Hooghe, L., Sub-national Mobilization in the European Union // *West European Politics*. – 1995. – vol. 18(3). – PP. 175–198.
8. Jeffery, C., Sub-National Mobilization and European Integration: Does It Make Any Difference? // *Journal of Common Market Studies*. – 2000. – vol. 38(1). – PP. 1–23.
9. Jones, B., Keating, M., The European Union and the Regions [Текст]. – Oxford: Clarendon Press, 1995. – 320 p.
10. Majone, G., The rise of the regulatory state in Europe // *West European Politics*. – 1994. – vol. 17(3). – PP. 77–101.
11. Marks, G., Competencies, Cracks and Conflicts: Regional Mobilization in the European Union // *Comparative Political Studies*. – 1996. – vol. 29(2). – PP. 164–192.
12. Putnam, R., Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games // *International Organization*. – 1988. – vol. 42. – PP. 427–460.
13. Sbragia, A., Euro-politics. Institutions and Policymaking in the «New» European Community [Текст]. – Washington: Brookings Institute, 1992.
14. Skelcher, C., Jurisdictional Integrity, Polycentrism, and the Design of Democratic Governance // *Governance*. – Jan. 2005. – vol. 18(1). – PP. 89–111.
15. Wiener, A., Diez, T., European Integration Theory [Текст]. – Oxford: Oxford University Press, 2004.